

ОСНОВНІ ЧИННИКИ САМООРГАНІЗАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА

Досліджуються чинники самоорганізації суспільного буття. Фундаментальними причинами самоорганізації суспільної дійсності обґрунтовуються антропологічні чинники, зокрема синергія соматички, психіки та духу. Людина розглядається як фрактал суспільного буття. Природа людини тлумачиться як причина самоорганізації суспільної дійсності. Виникнення суспільних процесів, явищ та інститутів зумовлені природою людини. Аксіологічні чинники самоорганізації аналізуються як похідні від антропологічних засад.

Ключові слова: самоорганізація, суспільна дійсність, антропологічні чинники, фрактал суспільного буття, синергія антропологічних чинників, аксіологічний рівень самоорганізації, рівні суспільної самоорганізації, панантропологічний підхід.

Концепція самоорганізації суспільства є актуальною в сучасних наукових соціально-філософських дослідженнях і передбачає пошук універсальних чинників, які є причинами структурування суспільного буття. Концепцію самоорганізації (синергетики) можна вважати у певній мірі новою світоглядною парадигмою, яка цілісно та системно підходить до аналізу діючих чинників у тих чи інших групах явищ.

Одним із перших системний підхід до аналізу суспільства (у розумінні самоорганізаційних систем) застосував ще 1928 року Ф. Ганкінс (Ганкінс Френк Гамільтон (Frank Hamilton Hankins) (1877–1970) – американський соціолог та антрополог), який спробував поєднати соціологію, антропологію, біологію та соціальну психологію і дослідити чинники суспільства та його фундаментальні інститути [1]. Проте такий підхід мав скоріше прагматичний і позитивістсько-соціологічний ухил з аналізом соціальних інститутів як об'єктивних соціальних фактів та є близьким до поглядів Е. Дюркгейма з його акцентом на предмет соціології, яким є соціальні факти (праця, сім'я, політика, економіка) [2].

Ґрунтовні публікації, присвячені самоорганізації, починають з'являтися у кінці 50-х – на початку 60-х років ХХ століття. Зокрема в 1959 [3] та 1962 [4] роках у Чикаго відбуваються міждисциплінарні конференції, присвячені проблемі самоорганізації. Одним із перших науковців, хто застосував ідею самоорганізації у своїх дослідженнях, був американський учений Д. Гарвей (James Garvey) [5], який у 60-х роках ХХ століття актуалізує проблеми самоорганізації систем.

Сучасне тлумачення терміна “синергетика” в розумінні загальної теорії самоорганізації систем започатковує Г. Гакен (Hermann Haken), який 1977 року у своїй книзі “Синергетика: вступ: рівновага фазових переміщень і самоорганізація у фізиці, хімії і біології” [6] обґрунтовує синергетичні виміри фізичних, хімічних та біологічних систем. У книгах Г. Гакена, які перевидавалися зокрема в Росії [7], простежується ідея ототожнення теорії самоорганізації та синергетики. Подібне трактування синергетики як теорії самоорганізації систем висловлюють, наприклад, С. Курдюмов і Г. Малінецький, які вважають, що синергетика – це теорія самоорганізації [8]. Аналогічне трактування синергетики здійснює Ю. Белокопитов, який вважає синергетику основним методологічним підходом у пізнанні систем, які перебувають у процесі самоорганізації [9].

1977 року свою працю з проблеми самоорганізації стохастичних (імовірнісних, випадкових (тих, які не детермінуються з необхідністю)) систем публікує Г. Сарідіс [10] (George N. Saridis). Цього ж року виходять публікації І. Пригожина [11], які неодноразово перевидавалися [12], і Г. Ніколіса [13] (Gregoire Nicolis), у яких досліджується самоорганізація в динамічних фізичних системах.

Згодом синергетика (теорія самоорганізації) стала новим парадигмальним підґрунтям для аналізу розмаїтих природничих і суспільних систем. Її навіть називають новим типом світогляду [14]. Хоча, наприклад, І. Малишко, досліджуючи методологічні аспекти співвідношення синергетики та діалектики, вважає, що синергетика ґрунтується на діалектичних положеннях [15], а Г. Рузавін указує на важливість еволюційної епістемології у формуванні концептів синергетики, пов'язуючи парадигми еволюції та синергетики [16]. Такий дослідник, як В. Шалаєв, вважає, що синергетику слід трактувати як світогляд сучасного суспільства в умовах глобалізації й постмодерну [17]. В. Аршинов висловлює думку, що синергетика – це феномен постнекласичної науки [18]. Подібний ракурс тлумачення синергетики підтримують К. Ромашкін та А. Мамедов, які досліджують особливості синергетичного мислення в постнекласичній науці [19]. В. Стьопін також аналізує синергетику в контексті постнекласичної раціональності [20]. У цьому ж аспекті своє дослідження здійснює В. Буданов, який вивчає методологію синергетики в постнекласичній науці та в освіті [21]. В той же час В. Гусак стверджує, що синергетику слід тлумачити як методологію всіх наук [22], а В. Пазенок оцінює синергетику в контексті становлення нової світоглядної парадигми, яка зможе пояснити складні й нелінійні процеси буття [23]. Подібну думку висловлює Г. Рузавін, який говорить про парадигму самоорганізації як основу нового світогляду, яка може пояснити багато проблемних сфер [24]. У такому контексті концепція самоорганізації – це важливий методологічний принцип розгляду проблем соціальної філософії [25], оскільки дає можливість проаналізувати суспільство як складну динамічну систему, що постійно розвивається завдяки синергії антропологічних факторів.

Постановка питання соціальної синергетики є **актуальною**, оскільки дає можливість порівняти класичні підходи до аналізу суспільства та його об'єктивних чинників із некласичними підходами, де ставиться питання про важливість абсолютно всіх факторів у самоорганізації суспільств, у тому числі антропологічних.

Якщо застосувати концепцію синергетики для аналізу суспільного буття, то суспільну самоорганізацію слід тлумачити як таку, яка відбувається спонтанно. Проте причиною цієї спонтанної самоорганізації є не зовнішні об'єктивні чинники, а, швидше за все, антропологічні фактори. Зовнішні об'єктивні чинники тільки опосередковано впливають на самоорганізацію суспільного буття, оскільки вони “трансформуються” через людську природу, яка є діяльною та творчою. Кожний із зовнішніх чинників впливає або на соматичну, або на психічну, або ж на дух чи на їх сукупність. Тобто реальними факторами самоорганізації суспільного буття є антропологічні чинники. Однак антропологічні чинники також окремо в онтологічному сенсі (об'єктивно) не можуть впливати на самоорганізацію суспільного буття, оскільки вони впливають через людину, бо людина є їх активним “носієм”. **Людина – це своєрідний фрактал суспільного буття**, оскільки її власна структура є тотожною до структури суспільного буття. Людська природа та її потреби перебувають в основі самоорганізації суспільного буття, оскільки самоорганізація та виникнення суспільних процесів, явищ та інститутів зумовлені діяльною природою людини. Для дотримання умов об'єктивності аналізу самоорганізації суспільного буття доцільно вести мову не про людину як причину самоорганізації суспільства, а про **синергійну єдність антропологічних чинників**, яка **складає сутність людини**.

Мета статті полягає в тому, щоб виявити сутнісні особливості самоорганізації суспільного буття. У цьому контексті слід виходити з того, що **самоорганізація суспільного буття є залежною від чинників, які пов'язані з діяльною природою людини**, з антропологічними засадами людини, через які трансформуються зовнішні об'єктивні чинники. Антропологічні засади самоорганізації опосередковано відображаються на **аксіологічному** рівні, який є “похідним” від антропологічних чинників і в кінце-

вому підсумку впливає на самоорганізацію суспільного буття. У такому сенсі суспільне буття самоорганізується під впливом аксіологічного рівня (але він не існує сам по собі як “чистий об’єктивний рівень цінностей”, оскільки завжди передбачає різні групи та системи цінностей тієї чи іншої культури, які пов’язані з діяльною природою людини). Антропологічні та аксіологічні чинники самоорганізації можна тільки умовно вважати об’єктивними, оскільки вони безпосередньо “включаються” та “впливають” з людської природи.

Якщо самоорганізація суспільства відбувається поза антропологічними чинниками й залежить тільки від зовнішніх об’єктивних чинників (природних, історичних, трансцендентних чи інших груп чинників), то суспільство самоорганізовується механічно, оскільки на ці групи факторів людина не може вплинути, а їх вплив на людину ніколи не може бути подоланий людською діяльністю і мисленням. Звідси будь-які зміни в суспільстві матимуть механістично-еволюційний та фаталістичний характер, з яких фактично виключається суспільний суб’єкт, оскільки від його волі, вибору, світогляду та цінностей не залежить нічого. Якщо вважати, що суспільна поведінка людини та самоорганізація суспільства відбувається під впливом абсолютних об’єктивних чинників, то вони будуть мати механістичний і фаталістичний вимір, бо людина не здатна нічого змінити у своєму бутті, оскільки, що б вона не робила, в її бутті домінують деякі об’єктивні сили, які незалежно від усіх потуг людини “визначають” її долю та долю цілого суспільства.

Якими не були б зовнішні об’єктивні чинники, їх необхідно інтерпретувати не як такі, що абсолютно протиставляються до людини, а як такі, що проявляють себе у суспільній самоорганізації на основі їх трансформації та “окультурення” через антропологічні фактори. Усі зовнішні чинники, які вважаються об’єктивними причинами суспільного буття (наприклад, трансцендентні, географічні чинники), певним чином “нівелюються” через людську антропологію. У контексті ідеї самоорганізації слід відкидати вплив на людину та суспільство об’єктивних чинників, (наприклад, трансцендентних, природних, геополітичних, історичних), які б діяли незалежно від людини на неї ж, які були б абсолютно не пов’язані з людиною і певним чином не модифікувались та не трансформувались нею.

Ідея самоорганізації суспільства передбачає, що така самоорганізація – це спонтанний об’єктивний процес. Концепт самоорганізації мав би методологічно створити “горизонт розуміння”, що всі процеси в суспільстві відбуваються як об’єктивні явища, які незалежні від суб’єкта (його волі й мислення). У цьому випадку такі самоорганізовані суспільні взаємодії можна було б прогнозувати і вираховувати із математичною точністю, але такий математичний прогноз є неможливий у контексті людської волі як деякої апріорної суті людини.

Якщо застосувати концепт антропологічних чинників як об’єктивних причин самоорганізації суспільного буття, то, з одного боку, вони належать людині (суб’єкту), але з іншого – вони не є абсолютно суб’єктивними й підпорядкованими волі суб’єкта, оскільки тілесні, душевні та духовні процеси мають деякий рівень об’єктивності, бо людина не здатна через свою волю і розум змінювати свою соматіку, впливати на хід психічних і духовних процесів. Людина може свідомо тільки “вловлювати”, “ідентифікувати” і розуміти наслідки соматичних, психічних та духовних процесів у формі бажань, емоцій, почуттів, думок, але людина не здатна повністю контролювати всі соматичні, психічні (воля, пам’ять, мислення) і духовні процеси (закони мислення). Тому в такому розумінні соматика, психіка і дух можуть вважатися об’єктивними антропологічними чинниками самоорганізації суспільного буття, (хоча вони в той же час належать людині). Але крім цього, антропологічні чинники належать всім людям і, відповідно, їх можна вважати основою самоорганізації суспільного буття, бо вони властиві для всіх людей – а це об’єктивна закономірність.

Концепт “самоорганізація”, оскільки він був першопочатково застосований у природничих науках [6], передбачає спонтанність, довільність, нелінійність, непрогнозованість, складність, хаотичність самоорганізації природи без будь-якої наперед установленної гармонії від хаосу до порядку, хоча деякі дослідники самоорганізації вважають, що в бутті існує універсальний порядок (антихаос) [26]. Якщо ж екстраполювати концепт самоорганізації на суспільні процеси, то вони також мали б відбуватися спонтанно, самоорганізовано без свідомого втручання суб’єкта в ці процеси, хоча разом із тим антропологічні елементи цього ж суб’єкта (соматику, психіку та дух) поза його волею слід вважати спонтанними причинами суспільної самоорганізації.

Самоорганізація (у її природничому сенсі) передбачає, що закони суспільства та закони природи є тотожними, що в суспільстві діють деякі об’єктивні самоорганізаційні сили, які не можна змінити через свідомий вплив на них з боку людини. Тобто вони існують об’єктивно, незалежно від людини та існуватимуть завжди, як би людина на них не намагалась вплинути та їх усунути. Але таких абсолютно об’єктивних сил, які впливають на людину, не існує, бо навіть якщо такими є Бог чи космос, чи в цілому природа, чи культурно-історичні обставини, то все одно їх вплив не є абсолютно об’єктивний на людину, бо людина певним чином “трансформує” крізь себе ці об’єктивні впливи й активно відповідає на них, прикладаючи до цієї дії свої власні сили. Тому всі чинники, які впливають на людину, доцільно редукувати до антропологічних чинників. У цьому сенсі можна вести мову про своєрідний **панантропологізм**, який трансформує всі впливи буття через антропологічні фактори.

Об’єктивними самоорганізаційними чинниками суспільного буття є не зовнішні фактори, а внутрішні, ті, які пов’язані з людиною, тобто антропологічні фактори. **Антропологічні чинники**, які притаманні людині, **слід вважати об’єктивними самоорганізаційними силами суспільного буття**.

Аналізуючи самоорганізацію суспільного буття на основі **панантропологічного підходу**, доцільно вести мову не про наперед задані об’єктивні чинники людської антропології (про їх розуміння як наперед заданих видових ознак), а про **процес розвитку** (своєрідного *автопоезису*), **взаємодоповнення та синергії антропологічних факторів**. У цьому аспекті суть суспільної самоорганізації полягає в тому, що в цих самоорганізаційних процесах бере участь суб’єкт та його антропологічні якості (наприклад, воля), які можуть розглядатись як об’єктивні явища, бо фактори людської антропології — соматика, психіка та дух властиві для всіх людей незалежно від просторово-часових ідентифікацій та інших форм ідентифікації. Звідси в самому суб’єкті (людині), який діє під впливом антропологічних чинників (припустимо, волюнтаристично), повинні бути такі об’єктивні сили, які, незважаючи на суб’єкт і його свідомість (раціональний вибір), на об’єктивному рівні “заставляють” людей до самоорганізації. Такими **об’єктивними силами самоорганізації суспільства є антропологічні засади — соматика, психіка і дух**, які є об’єктивною реальністю, бо притаманні всім людям без винятку незалежно від конкретної ідентифікації. Отже, на **антропологічному рівні об’єктивні засади буття та самоорганізації всіх суспільств є тотожними** і їх можна звести до соматики, психіки і духу, бо саме на їх основі є можливим існування будь-якого суспільства. Природні умови та трансцендентні чинники є тільки “каталізаторами”, які “спонукають” людину діяти для того, щоб задовольнити потреби.

Концепт **самоорганізації передбачає також необхідність порядку, організованості, певного алгоритму**, а отже, і **раціональності** (принаймні елементів раціональності), яка є основою суспільного порядку. Тобто у випадку із суспільною самоорганізацією, основною причиною самоорганізації слід вважати раціональність суб’єкта, який логічно впорядковує відносини та обирає найбільш оптимальну модель поведінки. Сама ж раціональність — це об’єктивна сила духу, а дух — це частина та структурний елемент природи людини.

Самоорганізація суспільства є водночас ірраціональною і раціональною, оскільки вона підпорядкована соматичним (ірраціональним), психічним (ірраціонально-раціональним) і духовним (раціональним) процесам. Самоорганізація суспільства є об'єктивним процесом самореалізації людської антропології, яка об'єктивується в ірраціональні потреби й бажання (соматика), частково ірраціональні й частково раціональні інтереси задоволення чи незадоволення (психіка) і раціонально обґрунтовані цінності (дух).

Самоорганізація суспільства є об'єктивним процесом навіть у тому випадку, якщо суб'єкт свідомо обирає чи не обирає тип поведінки і тип цінностей, тому що сама суб'єктивність – це також наслідок людської антропології, тобто людина не може тлумачитись поза своєю суб'єктивністю, поза волею, поза свідомістю, бо вони є антропологічними факторами.

У цьому аспекті проблема можливості об'єктивності самоорганізації суспільного буття вирішується позитивно. Тобто самоорганізація суспільства й справді є об'єктивним процесом, бо, незважаючи на те, що зазвичай протиставляється суб'єктивне та об'єктивне (у процесі пізнання), суб'єктивне (власне людське) у контексті соціальної філософії відіграє роль об'єктивних сил суспільної самоорганізації. Тобто антропологічні фактори є водночас об'єктивним, але в кожного суб'єкта проявляються індивідуально, зокрема на аксіологічному рівні.

Антропологічні чинники впливають на функціонування певних типів цінностей, на обґрунтування й “визначення” яким цінностям існувати, бо всі цінності, якими оперує людина в різноманітних світоглядно-ідеологічних схемах, – це перш за все цінності людської антропології в різних аспектах, це цінності тілесні, душевні та духовні. Людина переважно прагматично підходить до сутності цінностей і цінує переважно те, що задовольняє її соматичні, психічні та духовні потреби. **Аксіологічне в цьому аспекті у своєму онтологічному сенсі є “похідним” від антропологічного.** “Чистих” цінностей, які були б тільки теоретичними і безвідносними до людської природи немає. Усі цінності без винятку є залежними від антропологічних факторів і мають прагматичний зміст. Цінності в цьому аспекті (як “похідні” від антропологічних потреб) слід вважати певними об'єктивними чинниками самоорганізації спільнот, бо цінності є важливими перш за все для людської антропології, а не для тієї чи іншої теорії чи окремого суб'єктивного міркування. Зрозуміло, що ієрархія цінностей обґрунтовується у формі світоглядно-ідеологічних схем. Проте будь-які світогляди та ідеології не можуть суттєво суперечити людській антропології, бо людина навряд чи захоче підтримувати ті світогляди та ідеології, які суперечать її природі. Тому навіть у світоглядно-ідеологічних схемах усе одно спонтанно відображаються об'єктивні потреби людської природи.

Об'єктивність самоорганізації суспільства ґрунтується на основі антропологічних засад та аксіологічних чинників. Останні є підґрунтям для самоструктурування суспільства, його самоорганізації, самодетермінації та саморозвитку. Ці чинники (антропологічні та аксіологічні), будучи об'єктивними, є “творчим” фактором, який самоорганізовує суспільство. Така “творча об'єктивність” самоорганізаційного впливу антропологічних та аксіологічних чинників на суспільне буття полягає в тому, що антропологічна природа безпосередньо (фактично апріорно) дана людині, а аксіологічні чинники є “похідними” від антропологічних засад. Тому, які б суспільні процеси не відбулись в минулому, теперішньому та майбутньому, вони об'єктивно зумовлені єдністю антропологічних засад та аксіологічних чинників (які перебувають у взаємодії), тому всі суспільні процеси є “*антропологоцентричними*”, а на їх основі “*аксіоцентричними*”, бо цінності є похідними від антропологічної сфери.

Аксіологічні чинники здатні суттєво впливати на антропологічні засади (первинні чинники) суспільної самоорганізації, обмежуючи прояви людської природи

через різні форми етосів (табу, заборон, приписів, норм, правил, ідеологій, світоглядів). Разом із тим аксіологічні чинники “легалізуються” та обґрунтовуються в межах тієї ж людської антропології, зокрема **людського духу**, який раціонально “обґрунтовує” важливість тих чи інших аксіологічних засад; **людської психіки**, яка на емоційно-вольовому рівні “відстоює” ці принципи; **людської соматика**, яка є “останнім” вітально-екзистенційним критерієм доцільності тих чи інших аксіологічних конструкцій через соматичне задоволення чи незадоволення щодо дотримання тих чи інших норм.

Суспільна самоорганізація, у цілому, має два основні рівні – **раціональний** та **іраціональний**, які перебувають у синергійній єдності, оскільки вони взаємодоповнюються.

Іраціональний (антропологічно-онтологічний) рівень самоорганізації – це антропологічні засади самоорганізації суспільного буття (соматика, психіка, афективно-чуттєві стани, воля, вітальні прагнення), на основі яких формуються суспільні явища, зокрема такі, як мораль, релігія, політика, економіка, ідеологія, що є “похідними” від антропологічних явищ. Суспільні явища та форми суспільної свідомості є похідними від антропологічних засад людини, адже теорії та норми права, моралі, релігії, політики, економіки функціонують не самі по собі, не є “чистими” теоріями, а походять від антропологічних якостей людини та забезпечують їх реалізацію.

Раціональний рівень (духовний рівень, який теж включається у структуру людської антропології) – це аксіологічні чинники самоорганізації суспільного буття, які “закодовані” в семіотичній сфері, у світоглядно-ідеологічних принципах, нормах, ідеалах, переконаннях, цінностях. Проте аксіологічність не є також “чистою” формою самоорганізації суспільства, оскільки цінності мають екзистенційний, антропологічний та прагматичний зміст, а останній указує на їх корисність саме для людського буття з його життєвими потребами.

Отже, суспільне буття формується та самоорганізовується під безпосереднім впливом антропологічних засад, але воно також організовується в контексті конструювання суспільних смислів, якими є цінності. Цінності перебувають в основі дискурсу всіх форм суспільної свідомості. Тому цінності складають основу функціонування суспільного простору і часу. Цінності є в основі комунікації між суб’єктами суспільного буття, бо саме через цінності суб’єкти здатні порозумітися про потреби власної антропології. Цінності є також в основі будь-якої ідентичності, власне ідентичності, яка відображає антропологічні потреби. У цілому ж, у життєдіяльності та самоорганізації суспільства реалізована синергійна єдність антропологічних засад та аксіологічних чинників.

1. Hankins F. H. An Introduction to the Study of Society: an Outline of Primary Factors and Fundamental Institutions / Frank Hamilton Hankins. – New York : The Macmillan Company, 1928. – 760 p.
2. Дюркгейм Э. О разделении общественного труда / Эмиль Дюркгейм ; [пер. с фр. А. Б. Гофман]. – М. : Канон, 1996. – 432 с. – (История социологии в памятниках).
3. Yovits M. C. Self-Organizing Systems : Proceedings / Marshall C. Yovits, Scott Cameron // Interdisciplinary Conference on Self-Organizing Systems (1959: Chicago)]. – Oxford : Pergamon Press, 1960. – 346 p.
4. Self-Organizing Systems, 1962 / [ed. by: Marshall Clinton Yovits, George T. Jacobi, Gordon D. Goldstein] // [Conference on Self-Organizing Systems, (1962: Chic.)]. – Washington : Spartan Books, 1962. – 563 p.
5. Garvey J. E. Self-Organizing Systems / James Emmett Garvey. – Washington, D.C. : Office of Naval Research, Dept. of the Navy, 1963. – 78 p.
6. Haken H. Synergetics: an Introduction: Nonequilibrium Phase Transitions and Self-Organization in Physics, Chemistry and Biology / Hermann Haken. – Berlin : Springer-Verlag, 1977. – 325 p.
7. Хакен Г. Информация и самоорганизация: макроскопический подход к сложным системам / Герман Хакен ; [пер. с англ. Ю. А. Данилова, А. В. Беркова]. – [2-е изд.]. – М. : URSS : КомКнига, 2005. – 245 с. – (Синергетика: от прошлого к будущему).
8. Курдюмов С. П. Синергетика – теория самоорганизации / С. П. Курдюмов, Г. Г. Малинецкий // Пульсар. – 2001. – № 1. – С. 18–23.

9. Белокопытов Ю. Н. Синергетика как исследовательский подход в познании самоорганизующихся систем / Ю. Н. Белокопытов // Социально-гуманитарные знания. – 2004. – № 4. – С. 339–346.
10. Saridis G. N. Self-Organizing Control of Stochastic Systems / George N. Saridis. – New York : M. Dekker, 1977. – 488 p. – (Control and Systems Theory ; vol. 4).
11. Пригожин И. Р. Время, хаос, квант: к решению парадокса времени / Илья Романович Пригожин, Изабелла Стенгерс ; [пер. Ю. А. Данилова ; ред. В. И. Аршинов]. – М. : Прогресс, 1999. – 266 с.
12. Пригожин И. Р. От существующего к возникающему. Время и сложность в физических науках / Илья Романович Пригожин ; [пер. с англ. Ю. А. Данилова ; ред. пер., предисл. и послесл. Ю. Л. Климонтовича ; предисл. Г. Г. Малинецкого]. – [3-е изд.]. – М. : КомКнига, 2006. – 291 с. – (Синергетика: от прошлого к будущему).
13. Nicolis G. Self-Organization in Nonequilibrium Systems: from Dissipative Structures to Order Through Fluctuations / Gregoire Nicolis, Ilya Prigogine. – New York ; London : John Wiley & Sons, 1977. – 491 p. – (A Wiley-Interscience Publication).
14. Князева Е. Н. Синергетика как новое мировоззрение : диалог с И. Пригожиным / Е. Н. Князева, С. П. Курдюмов // Вопросы философии. – 1992. – № 12. – С. 3–20.
15. Малышко И. И. Проблема взаимоотношения синергетики и диалектики / И. И. Малышко // Ноосфера : зб. філос. пр. – 2003. – Вип. 3. – С. 57–71.
16. Рузавин Г. И. Эволюционная эпистемология и самоорганизация / Г. И. Рузавин // Вопросы философии. – 1999. – № 11. – С. 90–101.
17. Социальная синергетика: мировоззрение современного общества в условиях глобализации и постмодерна = Social Synergetics: Perspective of Modern Society in the Context of Globalization and the Postmodern : [сб. науч. тр.] / [сост. и науч. ред. В. П. Шалаев]. – М. ; Йошкар-Ола : МарГТУ, 2005. – 260 с.
18. Аршинов В. И. Синергетика как феномен постнеклассической науки / Владимир Иванович Аршинов. – М. : ЦОП ИФ РАН, 1999. – 203 с.
19. Ромашкин К. И. Синергетическое мышление в постнеклассической науке / К. И. Ромашкин, А. А. Мамедов // Социально-гуманитарные знания. – 2010. – № 5. – С. 210–218.
20. Степин В. С. Саморазвивающиеся системы и постнеклассическая рациональность / В. С. Степин // Вопросы философии. – 2003. – № 8. – С. 5–17.
21. Буданов В. Г. Методология синергетики в постнеклассической науке и в образовании / Владимир Григорьевич Буданов. – [2-е испр. изд.]. – М. : URSS ЛКИ, 2008. – 230 с. – (Синергетика в гуманитарных науках).
22. Гусак В. Синергетика – незвичайна “наднаука” / В. Гусак // Країна знань. – 2006. – № 6. – С. 6–7.
23. Пазенок В. Синергетика в контексті становлення нової світоглядної парадигми / В. Пазенок // Вища освіта України. – 2003. – № 3. – С. 21–28.
24. Рузавин Г. И. Парадигма самоорганизации как основа нового мировоззрения / Г. И. Рузавин // Свободная мысль. – 1993. – № 17–18. – С. 51–62.
25. Будз В. П. Самоорганізація як методологічний принцип соціальної філософії / В. П. Будз // Вісник Прикарпатського університету. Філософські і психологічні науки. – 2008. – Вип. XI. – С. 58–63.
26. Kauffman S. A. Der Öltropfen im Wasser: Chaos, Komplexität, Selbstorganisation in Natur und Gesellschaft / Stuart Alan Kauffman. – München ; Zürich : Piper, 1998. – 463 S.

The factors of self-organisation of public reality are investigated. Anthropological factors are substantiated through the fundamental reasons of self-organisation of public reality, in particular synergy of somatics, psyche and spirit. A man is examined as a fractal of public being. Nature of a man is interpreted as a reason of self-organisation of public reality. The nascence of public processes, phenomena and institutions is predefined by nature of a man. The axiological factors of self-organisation are analyzed as derivatives from the anthropological principles.

Keywords: *self-organisation, public reality, anthropological factors, fractal of public being, synergy of anthropological factors, level of axiology of self-organisation, levels of public self-organisation, pan-anthropological approach.*